

מקוואות בחביות

הקדמה 1 * חשש סכנת נפשות 1 * הלימוד מהפסוקים 1 * כמות המים הכשרה לטבילה
 1 * פסול זוחלין 1 * הוויה בטהרה 2 * פסול שאובין 2 * המשכה 2 * מקוה העשויה
 משלג וקרח 3 * מי הברז העירוניים 3 * מי מזגן 4 * שינוי מראה המים 4 * זריעה 4 *
 השקה 4 * נתן סאה ונטל סאה לראב"ד 5 * מקוה רדודה 5 * חקקו ואח"כ קבעו, וקבעו
 ואח"כ חקקו 6 * טבילה בכלי מנוקב 6 * סיכום עקרונות בניית מקוה כשרה לכתחילה 7 *
 סיכום עקרונות בניית מקוה מהודרת 7 * טבילת עזרא 8 * שאובין בטבילת עזרא, וטבילה
 בכלי שלם 8 * הוויתו ע"י מק"ט ואדם בטבילת עזרא 8 * זוחלין בטבילת עזרא 8 * תשעה
 קבין 8 * ההיבט המעשי של בניית מקוה פרטית 8 * חשש פיקו"נ 9 * בניית מקוה כשרה
 9 * דרכים לבניית מקוה 9 * מקוה מלכות 9 * חבית מנוקבת 10 * טבילה בכלי 10

הקדמה: בימי מגיפת הקורונה, ניסן תש"פ, נסגרו מקוואות גברים מחשש להדבקה בנגיף, ורבים
 התעוררו לייצר מקוואות פרטיים לטבילת עזרא, ולעתים גם לטבילת כלים, וביקשו לדעת היאך הדרך
 לעשות זאת באופן כשר פשוט וזול. ננסה לתת בזה סקירה קצרה על הנחוץ לדעת בענייני מקוואות
 באופן כללי, ולגבי בניית מקוה בחבית בפרט, שהוא ריכוז החוברת 'מקוה טהרה', ועוד כמה מאמרים
 על נושאים מסויימים ('השימוש במי ברז במקוואות', 'טבילת עזרא בכלי', 'בניית מקוה בחבית מנוקבת', 'מקוה מלכות',
 'השימוש בשלג למקוואות', 'כשרות מי מזגן למקוואות', 'הולכת המים למקוואות ע"י אדם').

חשש סכנת נפשות: לפני תחילת סקירת הנושא יש להזהיר באלף אזהרות שחמירא סכנתא,
 ומי שלא מסוגל להבטיח באלף אחוזים שח"ו יהיה סיכוי שילד יפול למקוה זו - **מוטב ישאר ללא
 טבילה כל ימיו ולא יגרם לסכנת נפשות**, ולכן המקום חייב להיות נעול ללא אפשרות גישה לילדים
 בשום מצב, וחייב להיות סולם בתוך מקוה זו כדי שאם ח"ו יפלו לתוכו - שיוכלו לצאת משם.

הלימוד מהפסוקים: טבילת אשה וכלים צריכה להיות ב'מקוה' שמוגדר בתורה כ'**מַעֲיָן וְבוֹר**
מְקוֹה מַיִם - כלומר או מעיין, או מקום כינוס מים - לאפוקי מים הנמצאים במקום שאין לו יכולת
 להכיל אותם ולכן הם יוצאים ממנו - כגון בור מחלחל, וכן לאפוקי טבילה בכלים; הטבילה צריכה
 להתבצע ב'**מַיִם** - לאפוקי משקה שאינו מים, ודוקא במים שלא השתנה מראם; כמות המים **יִרְחֹץ**
בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ - כלומר מים שכל גופו מתכסה בהם, ושיערוהו בנפח ג' אמות מעוקבות; מילוי
 המקוה צ"ל דוקא בדרך של **יִהְיֶה טָהוֹר** - כלומר שהמים יגיעו למקוה ע"י טהרה - ולא ע"י דבר
 המקבל טומאה או ע"י אדם.

כמות המים הכשרה לטבילה: שיעור המים הכשר לטבילה הוא ג' אמות מעוקבות לשיעור
 המינימאלי של אמה [45.6 ס"מ] הוא כ-285 ליטר ולשיעור אמת החזו"א [57.6 ס"מ] הוא 574 ליטר, אך
 אין מתירים טבילה בשיעורים קטנים אלו אלא לפחות 648 ליטר, וראוי שלא לפחות מ-750 ליטר,
 והמנהג המקובל שלא לאפשר טבילה בפחות מאלף ליטר.

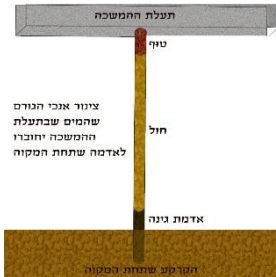
פסול זוחלין: מאחר ומים זוחלים פסולים במקוואות של מי גשם - לכן מקום כינוס המים צ"ל
 שלם, כך שמים לא יצאו ממנו בעת הטבילה דרך סדק או מעל גדותיו - אל מקום שלא יחדרו ממנו
 למקוה (ריב"ש); **מעיקר הדין פוסלת רק זחילת מים הניכרת**, ולדעת הגר"א יש להחמיר גם בזחילה
 שאינה ניכרת. **לדעת השו"ע הזחילה פוסלת רק אם מקום זחילת המים הוא בתוך מפלס מ' סאה**,
 ולא אם הסדק גבוה כך שתמיד ישארו מ' סאה במקוה, אך הרמ"א מחמיר כדעת הרשב"א הפוסל

בזה. במעייין אין פסול של זחילה כל זמן שהמעייין ממשיך לנבוע ובור הטבילה מחובר אליו, אך אין מצויות אצלנו מקוואות הניזונות ממעייין נובע (הארכתי במקוואות של מעיינות במאמר 'המעייין בישוב עזניה', ובמאמר 'טבילת כלים בירדן').

הווייה בטהרה: הוויית המקוה צ"ל בטהרה, ולכן אין לגרוף את מי הגשם ישירות למקוה, או להניח את ידו באופן שמי הגשם יכנסו מעליה למקוה - אלא יש לדאוג שכניסתם למקוה תהיה על ידי דבר שאינו מק"ט, ולצורך זה די בתעלה או צינור המחובר לקרקע, וא"צ שאורכו יהיה ג' טפחים; פסול הווייתו בידי מק"ט הוא מדאורייתא, אך פוסל רק ברוב שיעור מ' סאה, ופסול הווייתו בידי אדם הוא מדרבנן, אך פוסל בג' לוגין, ודוקא כשהמים הורמו מהקרקע ולא כשנגררו ללא הרמתם מהקרקע (הארכתי במאמר 'הולכת המים למקוואות ע"י אדם').

פסול שאובין: עוד פסול יש בשימוש במים שאובים למקוואות, כלומר מים שנלקחו בכלי שיש לו בית קיבול [אפילו שאינו מק"ט, כגון כלי אבנים] והוכנסו לבור שבקרקע. לרוב הראשונים הוא פסול דרבנן, שמא יטבול בכלי עצמו (תוס'), ולמקצת ראשונים הוא פסול דאורייתא - כי כינוס זה לא נעשה בידי שמים אלא שלטה בו יד אדם (תוס' בשם רשב"ם), או כי הוויית המקוה היתה בידי מק"ט [כשהוכנסו למקוה ישירות מהכלי (ר"ש)]. פסול זה פוסל רק באם המים נוספו למקוה לפני שהיו בו מ' סאה מים כשרים, אך לאחר מכן אינם פוסלים כלל; הראב"ד מחמיר באם הכניס למקוה מים שאובים והוציא מים מהתערובת, ועשה כך כמה פעמים עד שכבר אין במקוה רוב שיעור מ' סאה מים כשרים, אך לכמעט כל הראשונים פסול זה לא נאמר על הכנסת מים שאובים [אלא על מי פירות] - השו"ע הקיל והש"ך חשש לכתחילה לראב"ד. המים השאובים פוסלים מקוה שאין בה מ' סאה מים כשרים כבר בשיעור ג' לוגין - כלומר בערך ליטר אחד, שהוא כנפח של שקית חלב, אך אם המים לא הוכנסו ישירות למקוה אלא עברו דרך תעלת המשכה - יפסלו מקוה חסרה רק כשהם רוב שיעור מ' סאה. מעיקר הדין השאיבה פוסלת רק כשנעשתה באופן שהתכוונו שהכלי יחזיק את מימיו, אך אם בית הקיבול של הצינור לא נעשה כדי לקבל את הצורות אלא הוא רק נמצא שם ממילא כחלק מצורתו הטבעית של הצנור - אינו פוסל (מקוואות ד' ג'), והראב"ד פוסלו למקוה כי יש לו תורת כלי קיבול, וההגהות מרדכי אף פסל את המים העוברים בצינור עץ שנוצר בו חקק כלשהו מחמת רקבון, אף שלא עשו לכך (הארכתי במאמר 'חקק בצינור').

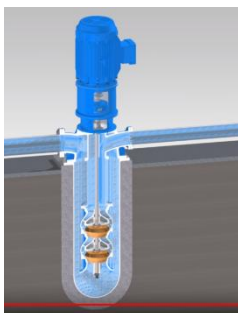
המשכה: תעלת המשכה היא כל תעלה או צינור שמרחיקים את המים מהכלי שנשפכו ממנו למרחק ג' טפחים - ובכך השאובין יתנתקו ממש 'כלי', והרמ"א חושש לכתחילה לשיטת חלק מהראשונים שההמשכה המועילה היא דוקא כשהמים נמשכים על קרקע סופגת, ובכך השאובין מתבטלים לקרקע ע"י שנראה כאילו המים באו מתמצית הקרקע [לדעת החת"ם סופר המשכה על משטח בולע מועילה אפילו להכשיר כשהשאובין הם רוב שיעור המ' סאה; לדעת הגר"ז שיטה זו לא מצריכה ג' טפחים אך שיגרת לשון החת"ם סופר משמע שהצריך המשכת ג"ט גם על קרקע], אך המשכה על הקרקע היא חומרא שכמעט ולא ניתן ליישמה למעשה מאחר וכיום זרימת המים הממלאים את המקוואות חזקה ומהירה, וא"כ מגדירים שבטון נחשב כקרקע סופגת - מה שלא מסתבר להגדיר בבטון המצוי אצלנו המכיל כמות יחסית גבוהה של מלט בתערובת החול; במקרים מסויימים ניתן להציב צינור רחב עומד



שפתחו העליון בתוך תעלת ההמשכה, ופתחו התחתון באדמה שתחת המקוה, והצינור ימולא באדמת גינה שמעליה חול ולמעלה טוף או חצץ - ובכך כל המים העוברים על תעלת ההמשכה יעברו מעל קרקע ממש.

מקוה העשויה משלג וקרח: שלג: מותר לטבול בשלג אך נחלקו הראשונים אם מותר לטבול בו גם לפני שנמס; נחלקו הראשונים אם השלג שלא נמס נפסל בשאיבה כמים, ובהוויה ע"י מקבל טומאה - ופסק השו"ע שאינו נפסל (כראב"ד ודלא כרז"ה), והאג"מ היקל רק בשעה"ד

(י"ד ר"א ל'); בהיבט המעשי לכתחילה, ניתן לתלוש גושי שלג ממקום חיבורם אך כדאי שלא להגביהם מהקרקע, וכן ניתן להשתמש בדליים מנוקבים כדי לתלוש את השלג ממקומו, ולגלגלם לתוך כלים מנוקבים כגון שק מנוקב, ועצה טובה למעכם בשקים, ולשאתם למשאית קירור שתובילם למקום המקוה, ולהניחם במשאית על מקום המוגבה מקרקעיתה, כגון על משטחי עץ, כדי לאפשר למים היוצאים מהשקים שלא לחזור לשקים, ולהניפם על גג המקוה, ולתת למים הנמסים לזרום לאוצר, ומשם יזרמו לתעלת ההמשכה ולמקוה. **קרח:** אין פסול שאובין בקרח, ולכן התירו האחרונים להביא בידים או בכלים קרח טבעי [או שהוקפא בתוך מקוה כשרה] - וכשימס תהיה מקוה כשרה; לדעת האחיעזר גם קרח מלאכותי לא נפסל בשאובין ובהוויתו בידי אדם מעיקר הדין, ולכתחילה יש להביא את הקרח ע"י משטח ללא שפה, ולהניחו על שפת המקוה שיפול מאליו, וחלק על החזו"א שחשש לכתחילה בכמה חששות [שלא נפסל בשאובין ובהבאתו בידי אדם, או ע"י מקבל טומאה, ומחמת ג' לוגין מים הטופחים שנמסו על הקרח וכעת מובאים ע"י אדם] אך גם החזו"א הקיל בשעה"ד כדי שלא יבואו למכשול - עד שיוכלו להחליף את המים במי גשמים [ולגבי טבילת עזרא ראה בהמשך]; בהיבט המעשי - כשמוותר למלא מקוה בקרח יש להניחו בריחוק מקום כדי שימשך למקוה, ואופן נוח לזה הוא יצירת תעלה רחבה [כגון צינור של ארבעה (=צינור ביוב) או ששה צול החתוך לאורכו ליצירת תעלה], וקביעתו לקרקע בקביעות [כגון הברגות או הדבקתו לכותל] כדי שלא יחשב שהווית המקוה היא ע"י מק"ט, ובשיפוע מועט לכיוון המקוה, והנחת הקרח בחלקו הרחוק - כך שהקרח שימס יזל למקוה מעצמו, ולפני הכנסת הקרח לתעלה - יש להקפיד לנגב את הקרח ממים שאובין שנמצאים עליו; המשכה זו אינה צריכה להיות לכתחילה מחומר בולע כקרקע מאחר ומטרתה רק למנוע פסול הוויתו בטומאה ולא הכשרת שאובין (הארכתי במאמר 'השימוש בשלג למקוואות').



מי הברז העירוניים: היו שטענו שמי הברז המצויים בא"י הם כשרים למקוואות, אך לאחר בדיקת המציאות ברור שאין הדבר נכון, מאחר ורוב משאבות המים שחברת מקורות משתמשת בהם להעלאת המים למקומות הגבוהים - טבולות בתוך חבית שחייבת להכיל מים כדי לאפשר את תחילת השאיבה, וחבית זו נעשית בתלוש ולאחר מכן מוכנסת לאדמה, ומעוניינים שתכיל מים - כך שכל המים הנשאבים בהכרח עוברים עליה, ונחשבים בודאי כשאובים (הארכתי במאמר 'השימוש במי ברז במקוואות'); פשוט שמים שחוממו בבזילר נחשבים שאובים.

מי מזגן: המים הנוצרים במעבה: הטבילה צ"ל במים, אך יש לצדד שמים הנפלטים מהמעבה של המזגן לא נחשבים כמים שבכחם להכשיר את הטבילה למרות שנוצרו מאדי המים שבחדר, פרט לפסול שאובין המצוי בהם (הארכתי במאמר 'כשרות מי מזגן למקוואות'). **מי הגשם העוברים על המדחס:** [המנוע] של המזגן גם אם תחת המדחס יש בית קיבול בד"כ המים המצטברים בו אינם יכולים לפסול, כי מעיקר הדין - בית קיבול שלא נעשה לקבלה אינו פוסל את המים שעברו עליו [הראב"ד ועוד החמירו, אך מעיקר הדין אין לפסול], ובד"כ יש המשכה על הגג.

שינוי מראה המים: שינוי מראה המים פוסל אותם, כגון שנפל להם יין אדום ששינה מעט את מראהם, אך דוקא בנפילת גוף הדבר הצובע ושיש בו ממש ולא בשריית סממני צבע, וכן לא בשינוי טבעי של מראה המים מחמת עיפוש, שומן הגוף, חימום, וכדו' [וכמו כן שינוי מראה המים השאובים גורם שלא יפסלו את המקוה בג' לוגין] (הארכתי במאמר 'שינוי מראה המים במקוואות').

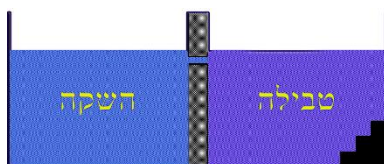
זריעה: מאחר ומים שאובים פסולים, הרי שיש למצוא פתרונות להכשרת המקוה גם לאחר שיוחלפו מי הגשמים שבה לאחר זמן [שהרי מים עומדים מתעפשים במשך הזמן], ויש לזה שני פתרונות מקובלים, זריעה והשקה. הזריעה היא הוספת מים שאובין למקוה כשרה, כך שהמים השאובין מתבטלים בכשרים - והעודף שהוכשר יורד לבור ריק וממלאו (מקוואות ו' ח'), ובמישור המעשי - צריכים שני בורות, אחד לטבילה ואחד שימלאו בו פעם אחת מ' סאה מים כשרים; לאחר ריקון וניקוי המקוה מוסיפים מים שאובים לבור הכשר, ועודף המים שבו עולה וגולש וממלא את הבור הריק; זריעת השאובין בכשרים מועילה אף שמי הגשם המקוריים מוחלפים פעמים רבות - מאחר



והמים הנכנסים לאוצר מתבטלים בו, כפי שזרעים טמאים נטהרים באדמה; כאשר ממלאים מקוה באמצעות זריעה יש לייבש את הבור הריק כדי שלא יהיו בו ג' לוגין מים שאובין לפני שנכנסו לו מ' סאה מים

כשרים, מאחר ומים שאובים פוסלים מים כשרים שאין בהם שיעור מ' סאה, אמנם לדעת החזו"א הוא רק דין לכתחילה, ובדיעבד הכשרים מכשירים את השאובין דרך הניצוק; מאחר ולכמה ראשונים מקוה זוחלת אינה יכולה להכשיר - על כן יש להקפיד שנקב יציאת המים מהבור המלא לריק יהיה גבוה יותר ממקום כניסת המים השאובין לכשרים שבבור הזריעה, שאז השאובים נכשרים מתחת למפלס יציאת המים - שהוא מקום שאיננו זוחל, ואת זאת ניתן לעשות ע"י כך שצינור כניסת המים יותקן עם ברך המופנה כלפי מטה לתוך המים מתחת למפלס נקב יציאת המקוה [ורצוי שכניסת המים תהיה מעל מפלס מ' סאה כדי שניתן יהיה לתלות שהם הקרובים לצאת, כהבנת החת"ס סופר].

השקה: עוד אופן להכשיר מקוה בעת הניקוי היא השקה, כלומר חיבור המים השאובים שמולאו בבור הטבילה לאחר ריקונו וניקויו - עם מים כשרים; חיבור זה אמור במשנה לחיבור שני בורות שאין בהם מ' סאה כדי להחשיבם כמקוה אחת שיש בה מ' סאה - וזאת ע"י צינור שקוטרו כשפופרת



הנוד, ונהגו שהוא כחמשה ס"מ [בחישוב של עשרה ס"מ לטפח - די בקוטר פנימי של 4.25 ס"מ, אך נהגו להרחיב יותר מחשש ללכלוך וכדו' שיסתום את הצינור], ונהגו שכל הקוטר הזה יהא כאחת ללא צירוף נקבים קטנים [אף שהשו"ע והרמ"א נקטו כראב"ה

המיקל בצירוף נקבים דקים לשפופרת הנוד, אך נהגו לחוש לחכ"צ החולק על הראב"ה¹; כאשר חיבור הבורות נעשה מעל הכותל המפריד ביניהם ולא דרך נקב בתוך הכותל - אין צורך בשיעור גובה המים כשפוח"נ אלא די בכקליפת השום. אף שדין השקה בשפוח"נ נאמר בחיבור מקוואות חסרים כדי שיחשבו כמקום אחד - אך **ניתן להשתמש בהשקה גם כדי להכשיר מים שאובים בהשקתם למים כשרים, ולרוב הראשונים אין צורך בכשפוח"נ** בהשקה זו כמבואר במשנה 'ומשיקו אפילו כשערה דיו', וכ"פ השו"ע, אך הרמ"א כתב שראוי להורות כדעת הרא"ש שהעמיד את המשנה רק בהכשרת שאובין דרבנן, ואילו בשאובין דאורייתא צריכים כשפוח"נ, אטו השקת מקוה חסרה לשלמה (ב"ח). לדעת השו"ע והגר"א הכשר המים השאובים בהשקה ממשיך **גם לאחר שההשקה נפסקה**, שהרי הם התבטלו למים הכשרים, אך רבינו ירוחם כתב שלאחר שההשקה הפסיקה הסתפקו האם כיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו כבתחלה, וכתב הש"ך **שטוב להחמיר לכתחילה שההשקה תהיה בעת הטבילה** [ונחלקו הפוסקים אם לחוש לזה לכתחילה].

נתן סאה ונטל סאה לראב"ד: כל זאת לדעת כמעט כל הראשונים שמים שאובים מוכשרים במ' סאה מים כשרים אף אם לאחר מכן פחתה כמות המים הכשרים המקוריים [=נתן סאה ונטל סאה], אך **הראב"ד החמיר בזה שהשימוש במים שאובים יהא מותר רק כל זמן שנותרו רוב מ' סאה של מים כשרים**, והש"ך חשש לדבריו לכתחילה; לשיטה זו לא יוכלו להשתמש באוצר השקה עד עולם, ויתכן שאף יפסל בזמן קצר מחמת התחלפות המים בין המקוה לאוצר בכל טבילה [לדעת החזו"א הוא נידון מציאותי של כמות המים שמתחלפת, ואחרים הגדירו זאת כנדון של תליה, וממילא האריכו ביותר את משך הזמן שאפשר לתלות שמי הגשם עדיין נותרו באוצר כי ניתן לתלות שמי המקוה שננסים לאוצר בעת הטבילה - הם שיצאו ממנו כשמפלס המים שוב ירד]; כתב החזו"א **שניתן לסמוך על כך שהזריעה כשרה אפילו לדעת הראב"ד**, ובפרט אם המים עברו דרך תעלת המשכה; במרוצת הדורות **נעשו פטנטים רבים כדי לחוש לשיטת הראב"ד** במקוואות העשויות ממי גשם, ע"י חלוקת בור ההשקה, בור השקה כפול, בור השקה תחת, עיבוי תקרת ההשקה, שימוש מוגבר במי גשם, במי תהום, ועוד ועוד (הארכתי במאמר 'סקירה היסטורית של מבני מקוואות שונים').

מקוה רדודה: יתכן שבבור יהיו מים כשיעור הראוי לטבילה, אך בשל רוחב הבור - מפלס המים הוא נמוך ולא מאפשר טבילה אפילו בשכיבה, ושנינו עצה להגבהת המפלס ע"י הנחת חבילי עצים בצד המקוה כדי שמפלס המים יעלה; הר"ש נקט שאם חבילי הקנים יחלקו את המקוה לשנים - כבר לא ניתן יהיה לצרף את המים שמשני עברי המחיצה להשלמת שיעור מ' סאה ללא נקב כשפוח"נ משני עברי המחיצה. התשב"ץ הבין שבכוונה לא נתנו דוגמא להגבהת המים באמצעות כלים [כי נחשב כהויה בטומאה (לבוש), שמא לא יהיה נקב כשפוח"נ בין חלקי המחיצה (ש"ך), שמא המים יתפכו לשאובין (חזו"א)], והשו"ע **תפס הן את חומרת הר"ש שלא לחלק את המקוה והן את חומרת התשב"ץ שלא יתקן את המקוה באמצעות כלים**. בפשטות המשנה רק השמיעה עצה טובה להגבהת המים, אך הרא"ה למד מכאן שמקוה רדודה פסולה **כי לא ראויה לטבילה**, ויהא אסור להוסיף לה מים שאובין עד שתהא ראויה לטבילה, אך הרשב"א חלק על הרא"ה, וכן מסקנת הגינת ורדים להתיר להוסיף מים שאובים למקוה רדודה, אך החת"ם סופר חשש לכתחלה לדעת הרא"ה, אלא שדי באפשרות לטבילה מינימלית בשכיבה עם הפנים למטה, כדג (שבת סופר).

חקקו ואח"כ קבעו, וקבעו ואח"כ חקקו: בכלל פסול טבילה בכלי הוא טבילה בעץ או סלע שנחקקו בהיותם תלושים ולאחר מכן קבעום בקרקע, והם אף פוסלים את המים העוברים דרכם. אבל אם חקק בסלע בעודו מחובר לקרקע - אפשר לטבול בו, ואם קבע בקרקע סלע שהיה תלוש ולאחר מכן חקק בו חלל למקוה - לרוב הפוסקים מותר גם לטבול בו, אך הנו"ב מחמיר שמוותר רק להעביר דרכו מים למקוה [כגון לשמש כגג הקולט את מי הגשם] או לטבול בו רק טבילה דרבנן [כלי זכוכית, כשרוב מי המקוה כשרים, ולבעלת הכתם בדיעבד], והתיר בו טבילה דאורייתא רק כשאין מקוה אחרת או בדיעבד. ניתן לחבר כמה אבנים עד שיהיו בית כינוס מים, כגון ליצור מבנה מבולוקים; להבנת האג"מ כוונת הרמ"א שיהיו בכל צד של המקוה לפחות שתי אבנים, ולכן לא התיר לעשות מקוה מלוחות טרומיים המחוברים זה לזה אא"כ כל צד מורכב משני לוחות לפחות, ולדבריו גם לא יוכלו לעשות מקוה בחבית שהוסר תחתיתה והוכנס לבטון, אך פשטות המשנה (פרה ה' ט') היא שניתן לעשות מקוה משתי אבנים מחוברות [שאינן ניטלות כאחת].

טבילה בכלי מנוקב: כל זאת כשהטבילה נעשית בכלי שלם, אך כלי שניקב בנקב המטהרו כשר לטבילה בו באופנים מסויימים, כמבואר בתוספתא (מקוואות ד' ד'). נחלקו הראשונים בביאור הכשר כלי מנוקב למקוה לדעת הרמב"ם הקביעות בארץ מכשירה אפילו כלי נקוב שסתמו ואם אינו קבוע בארץ - אין טובלים אפילו בכלי נקוב טהור [הקביעות בארץ היא ע"י קבורתו בארץ, או ע"י פקיקת הנקב בסיד וצורות - שזו דרך בניין, או ע"י הנחתו ע"ג הקרקע ומריחתו בטיט מהצדדים - ואפילו אם הקרקע היא שכבת סיד וגפסים שיש להם יכולת איטום]; ואילו לדעת הר"ש נקיבת הכלי מכשירתו ולא קביעתו, ואפילו אם אינו קבוע בקרקע [ואפילו אם סתם את הנקב בסיד וצורות או בסיד בלבד - כי אינה סתימה מתקיימת, אך לא בתערובת של סיד וגפסים - שנדבק היטב], ושתי הדעות הובאו בשו"ע. לכאורה לשתי הדעות יועיל להניח חבית ללא תחתית על שכבת בטון ולמרוח טיט בצדדים [וכן לשקעה בשכבת חול המעורב במלט - ולהרטיבה כדי שהמלט יתקשה] - ונמצא שהחבית תהא קבורה בבטון; כדי שהבטון יהיה יציב יש להניח רשת ברזל בעת היציקה, ורצוי למרוח דבק אפוקסי בתחתית החבית כדי שתדבק היטב לבטון למניעת תזוזה שעלולה לגרום לקלקול האיטום, ואת שכבת הבטון שבתחתית החבית כדאי למרוח בחומר איטום [כגון סיקה 107] למניעת חלחול המים דרך הבטון. אמנם, דרך זו טובה בחצר הנמצאת על קרקע, אך הכנת מקוה כזו בקומת בנין שלא מיועד לשאת משקל כה גדול של מים באופן קבוע - עלולה להזיק לבנין, ושם עדיף להשתמש בכלי מנוקב ששטחו רחב וגובהו נמוך - ולטבול בו בשכיבה, ובכך משקל המים יתפזר טוב יותר על הרצפה, ולצורך זה ניתן לרכוש אמבטיה גדולה המכילה מ' סאה, ולנקבה כראוי, ולהשקיע אותה בבטון כנ"ל. גודל הנקב הנצרך תלוי בחומר ממנו הכלי עשוי ומשימוש הכלי - ואם מנוקבו כמוציא רימון [טפח על טפח] בפשטות יוצא מידי חשש [ביאור הדבר שהראב"ד והרא"ש הסוברים שכל ההיתר בכלי מנוקב הוא להעביר דרכו מים למקוה אך לא לטבול בו ללא שמימיו יהיו מושקים למקוה כשרה, ויתכן שלכן הזהיר שו"ע הרב שלא לעשות מקוה מכלי שניקב ואח"כ נקבע בקרקע, אלא יש לנקב כמוציא רימון את הקרקעית, ורק לאחר מכן לבנות מעליה את הדפנות, ורק אז לחברה לקרקע; אך החזו"א ביאר שטעם הראב"ד שכדי לטבול בתוך כלי צריך שהמים יהיו מחוברים לקרקע - ולא די בנקב המטהר אף שאין בכחו לפסול את המים כשאובין, וכתב שלא התבאר אם לראב"ד יועיל נקב כשפוח"נ בשוליו כדי להחשיב את המים כמחוברים לארץ, או דוקא כמוציא רימון, או דוקא שיפחת רובו]. לפני חיבור הכלי לקרקע באמצעות היציקה יש לוודא שחלקו

הנמוך ביותר מנוקב כראוי, ואם יש לו כמה חלקים נמוכים - יש לנקב את כולם כדי שלא ייווצר כלי קיבול בתלוש באותו מקום. וכמובן, שכל זאת כשהמים מי גשם, והולכתם מהגג למקוה נעשתה בכשרות, ויש להוסיף שיש לחטא את המים ולהחליף אותם באופן תדיר כדי שלא יתעפשו, וחימום המים הוא גם מורכב במישור המעשי, וחובה לוודא שלא יהיה אפילו חשש קל שילד יוכל ליפול למים, רח"ל. ניתן להזמין בניית מקוה מהירה, המכונה 'מקוה מלכות' העשויה מלוחות פלסטיק המתחברות לקרקע באופן כשר ומהודר, תוך פיקוח ע"י מומחה מקוואות.

סיכום עקרונות בניית מקוה כשרה לכתחילה: לאור העקרונות שהתבארו לעיל יש לפרט איזו דרך כשרה לבנות מקוה לכתחילה א' - את מי הגשם יורידו מהגג באמצעות מרזבים המחוברים לבנין שאין בהם מקום שמים או אבנים יכולים להעצר בו. ב' - המים ינותבו לאוצר העשוי בטון ומצופה בטיח ושכבות חומר איטום המיועד לבריכות למניעת זחילה [לא בחומר המיועד לאיטום גגות, כי גגות אינם מיועדים להחזיק מים]. ג' - אם משתמשים באוצר זריעה - מזרימים לתוכו מים שאובים דרך תעלה העשויה בטון כך שהמים יזרמו עליה לפחות שלשה טפחים, והמים יכנסו לתוך האוצר לנקודה הנמוכה מפתח היציאה מהאוצר למקוה כדי שלא יחשב שהמים הנזחלים מערבין [אינו ראוי להנמיך את המים אל מתחת למפלס מ' סאה - אלא רק מעט מתחת למפלס היציאה]. ד' - העודף ירד למקוה דרך נקב שגובהו הרבה מעל מפלס המים [ואז צריך להקפיד לכתחילה לנגב את המקוה כדי שלא ישארו בה ג' לוגין (בערך ליטר) מים שאובין], או שגובהו בתוך מפלס המים [שזו זריעה המשולבת בהשקה]. ה' - כמו כן ניתן להזרים את מי הגשם לאוצר השקה, ולאחר מכן למלא מים שאובין במקוה, ולהשיקם לאוצר דרך נקב כשפוח"נ הנמצא כולו בתוך מפלס המים - ואז חובה להקפיד שנקב ההשקה פתוח ללא פקק או לכלוך, ומפלס המים מגיע לגובה כשפוח"נ.

סיכום עקרונות בניית מקוה מהודרת: עתה יש לפרט אלו הידורים ראוי ליישם בבניית המקוואות א' - ראוי להמשיך את המים על קרקע בולעת, אלא שבמציאות המודרנית שהמים זורמים בלחץ ובמהירות - אין אפשרות לעשות זאת ללא צינור אנכי שתחתיתו בקרקע שתחת המקוה והוא נפתח לתעלת ההמשכה. ב' - ראוי לדאוג שההשקה תהיה פתוחה אף בשעת הטבילה כדי לחוש לספיקו של רבינו ירוחם. ג' - לדעת החזו"א תחלופת המים באוצר ההשקה מחמת הטבילה נחשבת כנתן סאה ונטל סאה, ולכן סבר שראוי שלא להשתמש באוצר השקה כי אין בו תועלת בשימור מי הגשם, ומחמת המים הקבועים באוצר ההשקה נפגם נקיון המים עם שקיעת הלכלוך באוצר - ולשיטתו הכשר המקוה יעשה באמצעות אוצר זריעה, שרצוי שפתחו לא יהיה מושק למקוה אלא גבוה ממפלס המים - כדי שכניסת המים מהאוצר בעת המילוי והריקון לא יגרמו לנתן סאה ונטל סאה שאובין. ד' - לדעת חכמי ירושלים כניסת המים לאוצר ההשקה בעת הטבילה לא נחשבת כנתן סאה ונטל סאה, ולשיטתם ראוי להשתמש באוצר השקה - כי בכך מי הגשם נשמרים באוצר, ומרויחים את חומרת הראב"ד. ה' - ראוי לשמר את מי הגשם לזמן רב ביותר כדי להרויח את חומרת הראב"ד, אלא שכמעט ואין דרך יעילה לעשות כן. ו' - יש לערוך בדיקת גובה מפלס המים מדי תקופה כדי לוודא ששינויים בתזוזת הקרקע לא גורמים אף לזחילה שאינה ניכרת, כחומרת הגר"א.

טבילת עזרא: כל האמור לעיל הוא כשהנידון לגבי מקוה כשרה לטבילת נשים וכלים, אולם לגבי טבילת עזרא לא החמירו חכמים בכמה פרטים; אמנם, היו שטענו שטבילה לתוספת טהרה חמורה יותר מטבילת עזרא - והצריכו בה מקוה ממשית, אך אין לי עסק בנסתרות.

שאוּבִין בטבילת עזרא, וטבילה בכלי שלם: מפורש בגמ' שטבילת עזרא כשרה במים שאובים, ונחלקו בגמ' האם מועילה גם טבילת עזרא בתוך כלי שלם; הראשונים לא הכריעו בזה, ונחלקו האחרונים אם יש להבין שהראב"ד הכריע בזה לחומרא [במה שכתב שבעלי קריין טובלין בשאובין שבקרקע (לח"מ, מג"א, הגר"א, מ"ב, ועוד)], או שאין מדברי הראב"ד ראיה לפסול טבילת עזרא בכלי [כי כוונתו רק להקל בטבילת ידים בשאובין שבקרקע (חיבור לטהרה, נחל אשכול, דברי יששכר, ועוד)], וכשבאים להכריע למעשה יש לזכור שמדובר במחלוקת הפוסקים הקשורה רק למנהג טוב שאין בו שום סרך איסור - ובכל כה"ג בפשטות רגילים בעלי ההוראה לנקוט כדעת הפוסקים המקילים, ובפרט שיש קושי די גדול לבנות מקוה כשרה ולתחזק אותה בכשרות, וצ"ע למעשה (הארכתי במאמר 'טבילת עזרא בכלי').

הווייתו ע"י מק"ט ואדם בטבילת עזרא: מאחר ולכו"ע שאיבה לא פוסלת בטבילת עזרא, הרי שפשוט שגם הווייתו בידי אדם או מק"ט אינן פוסלים, שהרי התירו לשפוך מים ישירות מכלי למקוה, ולכן העושה מקוה מקרח יוכל להניחו בתוך המקוה ישירות וא"צ להניחו בריחוק מקום - כשכל היעוד הוא לטבילת עזרא.

זוחלין בטבילת עזרא: אמנם, פוסקים רבים פסלו מקוה זוחלת גם לטבילת עזרא מדינא או כחומרא.

תשעה קבין: התירו בשעת הדחק להטהר מטומאת קרי באמצעות שפיכת תשעה קבין מים; תשעה קבין הם כ-11 ליטר [לשיטה שביצה היא חמשים סמ"ק] או כ-22 ליטר [לשיטה שהביצה היא כמאה סמ"ק]; יש שהתירו טהרת תשעה קבין באמצעות מי המקלחת, למרות שהמים יוצאים מכמה נקבי השפופרת; כדי לאמוד את משך הזמן שיש לעמוד תחת הזרם יש לעשות ניסוי של פתיחת הברז תוך הסתכלות על שעון המים, ואין לזה שיעור אחיד מאחר ותלוי בלחץ המים שיש באותה שעה בבריכות העירוניות, אך הוא כשתים עד שלש דקות ל-22 ליטר; ניתן להוסיף לשפופרת של המקלחת מתקן פשוט מובנה המחזיק אותה בכותל שמעל המתקלח, ובכך לא להכנס לשאלה האם מועיל להחזיק את השפופרת ביד אחת, ולהחליף את הידים.

ההיבט המעשי של בניית מקוה פרטית: בשום אופן אין להתיר עשיית מקוה פרטית המיועדת לטבילת נשים, הן מפני קושי עשייתה באופן שתהיה כשרה לאורך זמן, הן מפני הקושי למלא אותה במים כשרים, הן מפני חוסר הפיקוח על תחזוקתה, והן מפני קושי הפיקוח על הטבילות, וכך מנהג הקהילות שלא לאפשר שום מקוה נשים פרטית. לגבי טבילת עזרא למי שלא מעוניין לסמוך על שפיכת ט' קבין יש להחליט על רמת הטבילה שחפץ בה, שהרי התבאר שנחלקו האם מותרת טבילת עזרא בכלי שלם - ויש מקום להתיר בזה, ולכל הדעות ניתן לטבול טבילת עזרא במקוה העשויה בקרקע - שמולאה במים שאובין, ושיש שטענו שלתוספת טהרה צריכים טבילה במים כשרים ככל הלכות מקוה כשרה.

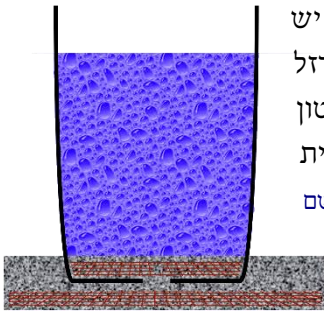
חשש פיקו"נ: כאן המקום להזהיר שנית שלא לעשות שום מאגר מים שיש בו אפילו חשש קל שמא ילד עלול ליפול למים, ולכן מקום הטבילה חייב להיות נעול באופן שלא מאפשר גישה לילדים, וכן יש להוסיף סולם מתוך המים כדי שאם חלילה יפול הנופל אליו - שיוכל לצאת ממנו, **ומוטב לאדם להשאיר טמא כל ימיו ולא יסכן נפשות.**

בניית מקוה כשרה: כללי בניית מקוה כשרה כבר התבארו לעיל - שיש לבנות מבנה צמוד קרקע, ולמלאו במי גשם לא שאובים ושכניסתם למקוה תהיה שלא ע"י מק"ט, וממילא יש לבנות מרזבים ללא בית קיבול, המחברים לבנין כדי להוליך את מי הגשם למקוה, או בשעה"ד גמורה להשתמש בקרח כדרך שהתבארה לעיל; לטבילת עזרא די למלא מקוה העשויה בקרקע במים שאובים ואין צורך להקפיד על מילוי במי גשם או קרח, וניתן להזרים את המים ישירות למקוה, ויש להקפיד שאין ממנו זחילת מים החוצה; והתבאר לעיל שיש מקום להתיר טבילת עזרא בכלי, ובלבד שלא תהיה זחילת מים ממנו.

דרכים לבניית מקוה: מאד לא מומלץ לבנות מקוה פרטית **מבטון** ללא ליווי של מומחה מקוואות, או עכ"פ ע"י קבלן מקוואות בעל נסיון, מאחר וכדי למנוע זחילת המים מהמקוה צריך להשתמש בדרכים שאינן מקובלות ביציקות רגילות, להשתמש ברשת ברזל צפופה יותר **[לכתחילה מברזל ס"מ אחד עובי - בכל עשרה ס"מ]**, בבטון קשיח יותר **[ב' 400]**, להכין טפסנות המורכבת מלוחות המוחזקים בטפסנות פנימית בתוך חלל הבור ושאיין בה חוטי קשירה בתוך הבטון אלא רק מעליו - למניעת זחילת מים דרך הנקבים שנותרים במקום החוט, להרים את הטפסנות הפנימית על רגליות ולהוציא אותן תוך כדי היציקה כדי לצקת את הרצפה, להמתין לאחר יציקת הרצפה כחצי שעה להקשחת הבטון ורק לאחר מכן לצקת את הכתלים כדי שהבטון מהכתלים לא יזרום לרצפה **[משמעותה של יציקה לא טובה היא הריסת המקום ובזבוז כל ההשקעה שהושקעה]**; **איטום הבטון:** יש לדעת שחלק מחוזק הבטון נובע מתוספת מים לאחר היציקה במשך כמה ימים למניעת התייבשותו המהירה, המכונה 'אשפרה', והתוספת מועילה ביותר בתוך שלשה ימים ובמדה מסויימת עד כשלשה שבועות אחר היציקה, ואם אין אפשרות להוסיף מים לפחות יש לכסות את הבטון בניילון למניעת התייבשות מהירה; ככ"ד שעות אחר יציקת הבטון - יש לבדוק את איטום הבטון באמצעות מילוי במים, ובאם עדיין יש חלחול מים החוצה אפשר עדיין לעשות תיקונים קטנים בקרקעית הבטון בעזרת סיקה מונופולוג - שהוא מלט מהיר, ורק לאחר שנוכחים שהאיטום מושלם - יש לאטום באמצעות מריחת חומר סיקה 107 **[הנמרחת בכמה שכבות - באמצעות מברשת].**

מקוה מלכות: דרך זולה מבטון לקבלת מקוה כשרה היא הזמנת בניית 'מקוה מלכות' - שהיא בניית מקוה מלוחות פלסטיים יעודיים שנבנים זה לזה במחובר, כלומר לאחר קיבוע לקרקע של הקרקעית המנוקבת כשפופרת הנוד - מחברים לה את שאר הדפנות, ולאחר כיום עבודה יש מקוה נאה, עם אוצרות, באחריות, ובמחיר סביר (הארכתי במאמר 'מקוה מלכות').

חבית מנוקבת: הדרך הזולה ביותר היא לקחת חבית גדולה, לגלח את קרקעיתה או עכ"פ לפתוח



בה פתח כמוציא רימון [=טפה על טפח] במקום הכי נמוך שבה, ואם יש כמה מקומות נמוכים - לנקב את כולם כנ"ל, לצקת בטון על רשת ברזל שעל הקרקע, להניח בתוך היציקה את החבית המנוקבת כך שהבטון יכנס לתוך נקבי הכלי, ועדיף שיכסה גם את הרצפה שבתוך החבית בשכבה של לפחות חמשה ס"מ בטון לחיזוק היציבות [ועדיף שגם שם תהיה רשת ברזל], עדיף למרוח דבק אפוקסי על שולי החבית כדי שתדבק לבטון ללא תזוזה, ולבצע אשפורה, בדיקת איטום, תיקוני איטום, ומריחת חומר איטום, כנ"ל. יש שטענו

שאמבטיה גדולה נחשבת ככלי מנוקב שחובר לקרקע, אך לא ברור לי אם הם צודקים, שהרי יתכן שמה שהתירו לקבוע בקרקע חבית מנוקבת הוא מפני שקילקלו את הכלי, משא"כ באמבטיה שיעודה הוא להיות עם נקב, ומפני שגם אם מועיל נקב רק כשפוח"נ ואין צורך בכמוציא רימון, וגם אם האמבטיה נקובה כשפוח"נ - אך מ"מ נקב זה אינו נקב מלא אלא מורכב מנקבים נקבים קטנים, אא"כ יפתחו הנקב כשפוח"נ, ויסתמוהו במלט כדרך בנין - אך זה מעשי רק אם מייעדים אמבטיה למקוה, ולא מתכוונים לחזור ולהשתמש בה לאחר זמן כאמבטיה מנוקבת - וזה יכול להיות פתרון טוב לעשיית מקוה שלא על הקרקע אלא בקומת בנין - שאז משקל המים החריג לא יכביד על שטח קטן אלא יפזר את המשקל, ויטבלו שם בשכיבה (הארכתי במאמר 'בניית מקוה בחבית מנוקבת').

טבילה בכלי: לסוברים שטבילת עזרא בכלי שלם מועילה - אפשר לטבול בכל כלי המכיל כמות גדולה של מים, כגון מיכל מים המיועד לשבת, בריכת שחיה גמישה, וכן באמבטיה גדולה שסתמו את הנקב שלה בפקק, או באמבטיה ביתית שהגביהו את שפתה באמצעות קרש המונח מקיר לקיר, תוך איטום מצדדיו ובחיבורו לאמבטיה [לאיטום זה אין להשתמש בסיליקון כי הוא לא כל כך יעיל בעמידה ממושכת במים, אלא בדבק סיקה (אך יש להביא בחשבון שמאד יהיה קשה לקלף אח"כ את השאריות), ויש לקחת בחשבון שמים יכנסו דרך המרווחים שבין אריחי הקרמיקה ויצאו אל מחוץ לאמבטיה, וממילא כדאי לאטום באמצעות רובה את המרווחים שבין האריחים עד גובה מפלס המים העליון, ולהמתין כמה ימים לייבוש מוחלט של הרובה] - אלא שהכניסה לאמבטיה והיציאה ממנה בבטחה יהיו קשות, ויש חשש להחלקה [כגון מעל כסא שמניחים בתוך האמבטיה ובחוץ - כדי שיוכלו להכנס ולצאת בקלות].